

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

УДК 341.1/8

Ю. С. Біленкова
ПВНЗ “Буковинський університет”
(м. Чернівці)

ПОСЕРЕДНИЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ РСР У ВРЕГУЛЮВАННІ ІНДОНЕЗІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ (1946–1950 рр.)

© Біленкова Ю С., 2015

Розглянуто роль делегації Української РСР в ООН у мирному розв’язанні Індонезійсько-Голландського конфлікту. Досліджено правові аспекти української позиції у цьому питанні та оцінюється значення виниклих прецедентів для подальшої практики міжнародно-правових відносин.

Ключові слова: нове міжнародне право, ООН, УРСР, Індонезія.

Ю. С. Біленкова

УЧАСТИЕ ДЕЛЕГАЦИИ УКРАИНСКОЙ ССР ПРИ ООН В МИРНОМ УРЕГУЛИРОВАНИИ ИНДОНЕЗИЙСКОГО ВОПРОСА (1946–1950 гг.)

Рассмотрена роль делегации Украинской ССР при ООН в мирном разрешении Индонезийско-Голландского конфликта. Исследовано юридическое оформление позиции УССР по этому вопросу и значение созданных прецедентов в дальнейшей практике международных отношений.

Ключевые слова: новое международное право, ООН, УССР, Индонезия.

Yu. S. Bilenkova

PARTICIPATION OF DELEGATION OF UKRAINIAN SSR IN UN PEACEFUL SETTLEMENT OF THE INDONESIAN QUESTION (1946–1950)

The article considers the role of delegation of Ukrainian SSR in UN in resolution of Indonesian-Dutch military conflict. The legalization of the issue is studied and the weight of the precedent in further international relations is assessed.

Key words: new international law; UN; Ukrainian SSR; Indonesia.

Постановка проблеми. Одним із принципів нового міжнародного права, що утвердилося в системі міжнародних відносин з другої половини ХХ ст., став принцип рівноправності та самовизначення народів, декларований Статтею 1 Статуту ООН, та частково розкритий Главою XI Статуту. Пізніше цей принцип набув свого підтвердження у Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам 1960 р., Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Гельсінському заключному акті 1975 р. і т. д. Остаточному закріпленню цього принципу у міжнародних угодах передував період його становлення у практиці міжнародних відносин.

Дослідження питань боротьби за незалежність колоніальних народів в практиці ООН є цікавим ще й тому, що одну із помітних ролей у русі до деколонізації відіграла позиція з цього питання Української РСР. Представники України неодноразово виступали із чіткими вимогами відстоювання прав народів на самоуправління.

У статті розглянуто доволі вузьку тему, яку ще не було окремо висвітлено у вітчизняній та зарубіжній історико-правовій науці.

Метою статті є на конкретному прикладі індонезійського питання розкрити зусилля української делегації в ООН у справі становлення та утвердження основних принципів нового міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Територія сучасної Індонезії – Голландська Ост-Індія – перебувала під владою нідерландської корони від 1800 р., коли було націоналізовано Голландську Ост-Індську компанію. Влада корони на ці величезні території поширювалась через розгалужену мережу факторій і форпостів та по суті була таласократичною. Із укріпленням метрополії та рядом завоювань другої половини XIX – початку XX століття вплив на ці території посилювався, що викликало закономірний спротив місцевих еліт. Із початку XX століття не припинявся активний рух з протидії голландській адміністрації, що став однією із причин лояльного ставлення місцевого населення до японської окупації архіпелагу під час Другої світової війни.

Наприкінці наймасштабнішого геополітичного конфлікту XX століття, 17 серпня 1945 р. спілка революціонерів на чолі з майбутнім багаторічним президентом Індонезійської республіки Сукарно проголосила незалежність Індонезії. Держави-переможниці, зокрема європейські, сприйняли цей рух як колабораціоністський та виступили проти подібного починання. З жовтня 1945 р. почалась поліційна акція нідерландських військ, які з військовою підтримкою Великобританії спробували відновити контроль над архіпелагом. Ці заходи призвели до початку збройного конфлікту, який в індонезійській історіографії отримав назву Першої колоніальної війни, а в голландській – Першої поліційної акції. Конфлікт порушував принцип відмови від війни як засобу вирішення спорів, декларований Статутом ООН, та таким чином став одним з перших серйозних викликів ефективності діяльності цієї міжнародної організації. Більше того, цей військовий конфлікт ознаменував початок конфронтації, що через деякий час отримала назву “холодної війни” – тут чи не вперше відкрито зіткнулися геополітичні інтереси двох великих держав – постійних членів РБ ООН – СРСР та Великобританії.

Вище керівництво СРСР чітко усвідомлювало, що в умовах повоєнного облаштування світу пріоритетним завданням стає завоювання зон впливу. Оскільки значна частина територій із вигідним стратегічним розташуванням перебувала під владою західних держав, рух до деколонізації, поєднаний із підтримкою місцевих еліт, стає важливими вектором політики Радянського Союзу. Втім остаточного становлення цей вектор набуде дещо пізніше, із початком конфлікту на Корейському півострові.

Офіційна позиція зовнішньополітичного відомства Союзу РСР щодо індонезійського питання, що знайшла відображення у пізнішій радянській історіографії, полягала у переконанні щодо наявності правових підстав та одночасно необхідності залучення Ради безпеки ООН до мирного урегулювання індонезійської ситуації, “згідно з принципами справедливості та міжнародного права” (пункт 1 статті 1 Статуту ООН) [5, с. 11]. До врегулювання питання було вирішено дієво залучити делегацію Української РСР.

На I сесії Генеральної асамблеї ООН 21 січня 1946 р. Голова української делегації, міністр закордонних справ УРСР Д. З. Мануїльський оприлюднив листа до Ради безпеки ООН, у якому, відповідно до положень статей 34 та 35 Статуту ООН, закликав провести розслідування ситуації, що склалася в Індонезії [1, с. 145]. Міністр звернув увагу Ради безпеки на той факт, що заходи, які проводили в Індонезії регулярні британські війська та японські збройні сили проти місцевого населення, мали ознаки воєнної акції, яка, на думку українського уряду, загрожувала міжнародній стабільності, миру та безпеці. Д. З. Мануїльський наполягав на тому, що Рада безпеки ООН має провести розслідування та вжити заходів, визначених Статутом ООН [6, с. 288].

Цим актом делегата Української РСР вперше в історії дії т.зв. нового міжнародного права було поставлено принципове питання, що зрештою не обмежувалось лише проблемою Індонезії, а стало важливим кроком для всіх колоніальних народів у русі до здобуття ними свободи та незалежності.

Уперше в практиці Організації Об'єднаних Націй делегація Української РСР кваліфікувала збройну боротьбу метрополії проти національно-визвольного руху в колонії як дію, що загрожує міжнародному миру та безпеці. Слід погодитись із думкою К. С. Забігайла про те, що такою кваліфікацією було доповнено зміст принципу права народів на самовизначення. Заява уряду України в 1946 р. була першою спробою залучити ООН до ліквідації системи колоніалізму [5, с. 12].

Пропозицію Української РСР було розглянуто 9 лютого 1946 р. В дебатах взяв участь і представник української делегації Д. З. Мануїльський. Він визнав, що англійські війська прибули в Індонезію за згодою ООН, щоб прийняти капітуляцію Японії, та висловив побоювання з приводу того, що дії Великобританії спрямовані на придушення національно-визвольного руху народу Індонезії [6, с. 292–298]. Своєю чергою, міністр закордонних справ Великобританії Е. Бевін зазначив, що відсутність вимоги представника УРСР щодо виведення британських військ вказує на його згоду з тим, що присутність англійських солдат в Індонезії не загрожує справі миру.

Д. З. Мануїльський 11 лютого 1946 р., на 16-му засіданні Ради безпеки ООН, виступив з пропозицією до членів Ради прийняти резолюцію про створення комісії у складі представників США, СРСР, Китаю, Великобританії та Голландії, яка має на місці провести розслідування справи, встановити в Індонезії мир та доповісти РБ ООН про наслідки своєї роботи [6, с. 360].

При обговоренні було піднято питання про наявність правових підстав щодо внесення українською делегацією, яка не є членом Ради безпеки ООН, власних пропозицій на розгляд цього органу. Представники Китаю, Франції, а також Єгипту та Голландії підтримали таке право на пропозицію для української делегації. Представник СРСР зазначив, що жодна стаття Статуту ООН не дає УРСР права робити пропозиції РБ ООН, проте “вислухати українську пропозицію з врегулювання індонезійського питання не завадить” [3, с. 29]. Отже, тим самим створено важливий прецедент у роботі Ради безпеки ООН, що згодом набув постійної практики. Проект резолюції Української РСР у справі щодо Індонезії було поставлено на голосування Ради безпеки ООН, однак він не набрав потрібної більшості голосів і не був прийнятий.

Згодом Індонезійський конфлікт був тимчасово призупинений за посередництвом створеної при ООН Комісії з добрих послуг, до якої увійшли представники Бельгії, Австралії та США. 17 січня 1948 р. між сторонами конфлікту укладено Ренвільську угоду, за якою на деякий час було оголошено внутрішній мир. Втім уже в вересні 1948 р., використавши внутрішні протистояння політичних сил в Індонезії, Нідерланди поновили воєнні дії, розпочавши таким чином т.зв. Другу колоніальну війну (Другу поліцейську акцію).

На Другій сесії Генеральної Асамблеї ООН 13 листопада 1947 р. Українську РСР обрано непостійним членом Ради Безпеки ООН на дворічний термін (1948–1949 рр.). Представники УРСР одразу ж активно включились в роботу над найбільш актуальними питаннями світової безпеки, зокрема й питанням відновлення миру в Індонезії. 1 липня 1948 р. Д. З. Мануїльський виступив у Раді безпеки ООН з засудженням агресії.

Із відновленням воєнних дій в регіоні Українська РСР виступила з настійною вимогою негайного вирішення конфлікту засобами міжнародного права. 27 грудня 1948 р. Д. З. Мануїльський у Раді безпеки ООН вніс проект резолюції з питання про голландські війська. Передбачалося негайне їх відведення на ті позиції, які вони займали до відновлення воєнних операцій проти Індонезійської Республіки [6, с. 364]. Проект рішення, запропонований УРСР, не був схвалений, більшість членів Ради безпеки відмовилась дати згоду на відсіч нідерландським агресорам [4, с. 93 – 94] силами ООН.

У серпні – листопаді 1949 р. лідери Індонезійської республіки пішли на компроміс: вони погодились на включення Індонезії до складу Нідерландсько-Індонезійського союзу на чолі з голландською королевою. Проте поступки, хоч і сприяли розв'язанню конфлікту, все ж не задовольнили жодну із сторін, а тому мали тимчасовий характер.

Збройний конфлікт в Індонезії тривав і розширювався. Делегація УРСР продовжувала наполегливо закликати до припинення вогню – 3 грудня 1949 р. українська делегація внесла на розгляд Четвертої сесії Генеральної асамблеї проект відповідної резолюції. За прийняття проекту УРСР виступили делегації країн соціалістичного блоку – Радянського Союзу, Польщі, Чехословаччини та ін. Втім, на протигагу цього проекту в умовах початку блокового протистояння більшість представників західних країн у складі спеціального політичного комітету вкотре спромоглися відхилити “український” проект. Формальною причиною стала невідповідність положенню статті 12 Статуту ООН (неможливість винесення на розгляд Генеральної асамблеї питання, що уже розглядається Радою безпеки). Цікаво, що на цьому ж засіданні прийнятий інший проект резолюції, що таки порушував те ж положення Статуту. Цим проектом схвалювалась прийнята в листопаді 1949 р. на так званій конференції “круглого столу” у Гаазі угода між Нідерландами і залежним від Сполучених Штатів альтернативним Сукарно маріонетковим урядом Індонезії.

З ініціативи Української РСР питання знову було внесено на розгляд Ради безпеки 12 грудня 1949 р. Ідеться про проект резолюції з питання виведення голландських військ та інші заходи. Пропонувалося вивести війська на позиції, які вони займали до початку воєнних дій у грудні 1948 р.; вимагати від голландського уряду звільнення політичних в’язнів і припинення терору; створити комісію ООН у складі представників держав-членів Ради безпеки ООН, якій доручити розгляд справи; ліквідувати комісію ООН з Індонезії [6, с. 365].

15 серпня 1950 р. світове товариство наполягло на дотриманні норм міжнародного права і легітимізувало незалежність Індонезії. Неухильна позиція голови делегації Української РСР з індонезійського питання призвела до зародження особистих дружніх стосунків між Д. З. Мануїльським та президентом Сукарно [2, с. 16]. Більше того, виголошена українським міністром закордонних справ з трибуни ООН промова “Руки геть від Індонезії”, заклала підґрунтя партнерських стосунків між Джакартою та Києвом, що продовжили існувати й після розвалу Радянського Союзу.

Отже, внесок молодого дипломатії Української РСР у здобуття незалежності Індонезією відіграв помітну роль у покращенні міжнародного іміджу й самого українського республіканського МЗС, яке при створенні ООН західні країни вважали продовженням загальнорадянського зовнішньополітичного відомства. Немає ілюзій щодо хоча б якоїсь незалежності від московського міністерства закордонних справ, під контролем якого знаходились навіть найдріб’язковіші дії дипломатів УРСР. Тим не менше, активна позиція голови делегації Радянської України Д. З. Мануїльського привернула увагу міжнародного співтовариства до республіки, яка до цього вважалася статистом, протягнутим СРСР до ООН.

1. Василенко В. А. Правові аспекти участі Української РСР у міжнародних відносинах. – К.: Політвидав України, 1984 – 207 с. 2. Васильєва-Чекаленко Л. Д. Україна в міжнародних відносинах (1944–1996 рр.): навч. посіб. – К.: Освіта, 1998. – 234 с. 3. Воробйов О. І. Українська РСР на міжнародній арені. – К.: Знання, 1970. – 96 с. 4. Забігайло К. С. В інтересах миру та дружби між народами. Міжнародно-правова діяльність УРСР. 1945–1972 рр.: Документи і матеріали. – К.: Вища школа, 1974. – 335 с. 5. Забігайло К. С. Вопросы международного права в практике Украинской СРП (1944–1964 гг.) [Текст]: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / АН УРСР. Секция обществ. наук – 32 с. 6. Українська РСР на міжнародній арені // Зб. док. і матеріалів. 1944–1961 рр. – К.: Політвидав УРСР, 1963 – 576 с.